

POETINĖ BALTISTIKA: VLADO BRAZIŪNO POEZIJOS AT(SI)VĒRIMAI

Skirmantas Valentas

Šiaulių universitetas, P.Višinskio g. 38, LT-76351 Šiauliai
El. paštas: skirmantasvalentas@splius.lt

baltiška aritmetika

*vienąkart vienas – kiek mūsų?
vienas ir vienas? ar du?
trečias negrįš jau iš prūsų
ten dabar tyruos – gūdu*

*broli dvyny, nenumirkim
būkim, dvyny, amžini
lekia balandis su mirta –
spjaudantis ugnimi*

*broli, vai kelkim tiltelį
per Nemunėlį – abu
vienąkart vienas gali
būti daugiau nei du*

SGD, 140

ĮVADAS

Poetinis matymas: tarp matematikos ir lingvistikos¹. Skaitant „Baltišką aritmetiką“ galima galvoti, kad poezija panaudoja viską, kas papuola po ranka, pvz., šiame eilėraštyje – matematiką (aritmetiką). Vis dėlto perimdama matematinį ar lingvistinį veiksmažodį poezija jį perkuria pagal savo modelį, ir jos interpretaciją gali išgvildinti tik siauras ratas „pašvęstųjų“ – panašiai kaip Paninio gramatiką. Tačiau už matematinį veiksmažodį įsigilinus į jų esmę, netikėtai sušvyti paslėpti lingvistiniai bei kultūriniai dalykai. Poetas tariamai bando suskaičiuoti baltų kalbas, tai darydamas iš pirmo žvilgsnio paradoksaliai – ne sudėdamas, o daugindamas: tyčia paima-

¹ Šių disciplinų gretinimas turi dviejų tūkstantmečių tradicijas, plg.: „Visa, kas nesukurta, sako, slypi mumyse kaip galimybė, o ne kaip tikrovė, kaip gramatika ar geometrija“, žr. S. Samarie-tis, *Liudijimai, Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai*, Vilnius: Mintis, 1980, p. 34.

mas skaičius (vienetas), kurį dauginant iš savęs ($1 \times 1 = 1$) gaunamas mažesnis skaičius negu sudedant ($1 + 1 = 2$). Tačiau reikia prisiminti, kad *daugėjimas*, *didėjimas* – vienas pagrindinių senovės visuomenės geidavimų: baltų tautų (suprantama, šios kalbos nėra išimtis) kertiniai žodžiai *tauta*, *liaudis*² padaryti iš šaknų, reiškusių „didėjimą“. *Šventumo*³ sąvoka taip pat susijusi su *didėjimo* reikšme.

Kadangi anksčiau cituotame eilėraštyje matematinės ir lingvistinės prasmės radikalčiai išsiskiria, antroje eilutėje bandoma nustatyti „teisingą“ matematinį veiksmą, t. y. sudėti (*vienas ir vienas*) – taip galima įsivaizduoti esant ne tik du pagrindinius narius, bet ir trečiąjį – negrižusį iš prūsų – dėmenį. Žodis *tyruos*, žinoma, atitinka vo. *die Wildnis* – šiuo žodžiu vadinta arba negyvenama, arba jokiai valdžiai nepriklausanti teritorija⁴. Trečiojoje eilutėje žodžiu *gūdu* nurodoma dar viena šalia baltų esanti ir baltams artima tauta – *gudai*. Antrajame posmelyje minimas *dyvynys* asocijuojasi ne tik su stogo žirgeliais, bet ir su lo. kalbos žodžiu *dīvinus* „dieviškasis“. Trečiajame posmelyje susiduriame su dviem implicitiniais dalykais. Pirma, pasakymas *broli, vai kelkim tiltelį* yra priešprieša panašios tematikos latvių dainai:

*Rūci, rūci, pārkonīti,
Skaldi tiltu Daugavā!⁵
Lai nenāca poļi, leiši
Manā tēvu zemītē.*

Vlado Braziūno eilėraštyje ir latvių dainoje matome visiškai priešingus veiksmus: lietuvių poeto raginama *kelti tiltelį*, o latvių dainoje – *jį griauti*.

Antra vertus, atsiranda dviprasmybė, kurį baltiškąjį brolių poetas turi omenyje kreipdamasis. Kadangi eilėraštyje kalbama apie *tris* brolius (*trečias negriš jau iš prūsų*), o lietuvių bei latvių kalbose labai gajos mažybinės priesagos⁶, tampa nebeaišku, apie kokią

² Žodis *tauta* kildinamas iš ide. **tēu-* „tinti, didėti“ (pirminė reikšmė – „daugybė“), žodžio *liaudis* semantinė paralelė go. kalboje – *liudan* „augti“, žr. A.Sabaliauskas, *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius: Mokslas, 1990, p.25.

³ В.Н. Топоров, Об одном архаичном индоевропейском элементе в древнерусской культуре – *SVEȚ- , *Языки культуры и проблемы переводимости*, Москва: Наука, 1987, с. 184–252, ypač с. 192–194.

⁴ J. Jurginis, A. Šidlauskas (sud.), *Kraštas ir jo žmonės*, Vilnius: Mokslas, 1983, p. 3–4.

⁵ Kiek problemiška verčiant į lietuvių kalbą antroji posmelio eilutė, kuri lietuviškai turėtų skambėti „*Griauki tiltą Dauguvoj*“. Suprantama, senovėje niekas tokių tiltų, kokius regime šiandien, per upes, ypač tokias, kaip Dauguva, nestatė. Pats žodis lie. *tiltas*, la. *tilts* yra vedinys iš baltų **tel-/til-* „patiesti, pakloti“. Rytų baltų **tilta* (niekatroji giminė) reiškė „patiesimas, klojimas“. Senoviniai tiltai – klojiniai, dažniausiai gamtiniai, upių brastose, plg. vietovardžius pr. *Stabynotilte* „lapideus pons“, *Grobetilten*, lie. *Tiltinis* up., *Tiltišké* up. *Tiltupė* up ir t. t. Plg. V. Mažiulis, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1988, t. 1, p. 187; Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997, t. 4, p. 273; A. Vanagas, *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1981, p. 345.

⁶ Iš pirmo žvilgsnio periferinis kalbos reiškinytis slepia universalijas, plg. Вяч. Вс. Иванов, *Лингвистика третьего тысячелетия. Вопросы к будущему*, Москва: Языки славянской культуры, 2004, с. 139–141.

upę kalbama: apie tekančią Lietuvos-Latvijos pasieniu (latviai *Nemunėlį* vadina *Mēmele*) ar apie tekančią tarp lietuvių ir prūsų, vokiečių vadintą *Memel*⁷. Pastarąjį siejimą stiprina minimi *prūsai*.

Taigi poetinis tekstas igyja didelę apibendrinimo jėgą: jame atsiskleidžia bendrabaltiškoji erdvė, kurią bandoma „didinti“ panaudojant *dauginimo* reikšmę, svyruojančią tarp lingvistikos ir matematikos⁸.

Mokslas ir/ar menas. Mokslinis ir meninis pažinimas ne visada buvo suprantami kaip atskirybės: nei antika, nei viduramžiai dėl to nekėlė didesnių problemų, suvokdami skirtingus pažinimo būdus tiesiog kaip *pažinimą*. Nuo XX a. vidurio vėl buvo pastebėta, kad galima kalbėti ne tik apie meninio kūrinio įtaigumą, bet ir apie jo gebėjimą prasišverbti į sritis, tradiciškai priklausančias mokslui, pirmiausia – į kalbotyrą. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad poezija naudojasi kalbotyros atradimais, nesunkiai suprantamais kiekvienam skaitančiajam. Vis dėlto poezijos ir kalbotyros susilietimo taškai yra keli. *Pirma*, poezija savo priemonėmis atkartoja ir varijuoja tai, ką skelbia kalbotyra. Tai paprasčiausias atvejis. *Antra*, poezija savo priemonėmis interpretuoja lingvistines teorijas ar lingvistinius modelius: atsiranda meninio ir mokslinio mąstymo sandūra. *Trečia*, poezijos ir kalbotyros objektų pasiskirstymas iš dalies nesusikerta: poezija, liedsdama tas pačias temas, kaip ir kalbotyra, sprendžia problemas, kurių kalbotyra dėl savo specifikos ar sudėtingumo šiuo metu dar negali išspręsti. Mokslui visada būtina kritinė duomenų masė, kurios nesukaupus neįmanomas nei apibendrinimas, nei pats tyrinėjimas. Poezija, pasinaudodama kūrėjo intuicijos galiomis, sprendžia nesiaiškindama, ar pakankamai yra sukaupusi tokių duomenų.

Ar poezijoje gali slypėti baltistika? Šiuo terminu vadinama kompleksinė mokslo šaka, tirianti baltų tautų istoriją, kalbas, literatūrą, folklorą⁹. Baltistikoje galima išskirti lituanistiką, latvistiką, prūsistiką; kitų baltų kalbų duomenys fragmentiški, daugiausia paremti toponimais ir antroponimais. Tiesa, baltistika gali būti suprasta ir siaurąja prasme – kaip kalbotyros šaka, tyrinėjanti baltų kalbas. Meninė kūryba įsiterpia į šį procesą panaudodama savo galimybes ir priemones, pvz., poezijoje išsamiai atskleidžiama viena įdomiausių baltistikos temų – lyrinio kalbėtojo *padėtis erdvėje*. Tokiais atvejais į akis krinta meno dualizmas: poezija yra ne tik žodžio menas, bet ir tyrinėjimo instrumentas, kurį naudojant plečiami baltistikos barai.

Tikslas. Straipsnyje tyrinėjami baltų kalbų santykių modeliai, implicitiškai ar eksplisitiškai slypintys V. Braziūno poezijoje. Šie modeliai daugiausia orientuoti į šiaurinius lietuvių kaimynus latvius. Poetas, aptardamas praeityje įvykusį lingvistinį lūžį, bando išskaidytas kalbas iš naujo „suklijuoti“ – tai primena kalbininkų pastangas rekonstruoti indoeuropiečių ar baltų prokalbes istorinės gramatikos darbuose.

⁷ Vok. *Memel(e)/Mumel(e)* yra atsiradusi iš vak. balt. dial. (skalvių ar kuršių) lyties **Nemunā*, žr.: V. Mažiulis, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1996, t. 3, p. 174–178.

⁸ Panašiai L. Hjelmlevo glosematikoje *funkcijos* apibrėžimas nėra nei grynai matematinis, nei lingvistinis.

⁹ K. Gaivenis, S. Keinys, *Kalbotyros terminų žodynas*, Vilnius: Šviesa, 1990, p. 35; *Lietuvių kalbos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999, p. 61.

POETINIS BALTŲ IŠSISKAIDYMAS: „NEATPAŽĪSTAMI SKIEMENYS“

Laiko poveikis kalbotyroje gali būti pavadintas *morfu sudūlėjimu*¹⁰. Poezijoje kalbos mokslo terminas „morfas“ pakeičiamas kitu, intuityviai suprantamesniu, terminu – „skiemuo“, kuris yra ne tik svarbiausias poetinio teksto dėmuo, bet ir pamatinis tarimo vienetą¹¹. Tai lemia ne vien tik ritmikos svarba, bet ir skiemens, kaip kalbos vieneto, esmė bei vidinės struktūrinės sąsajos su poetinio teksto prigimtimi. Poetinių kitimų modelių, neprieštaraujančių lingvistinėms koncepcijoms, matome V. Braziūno eilėraštyje „Gretinamoji gramatika“:

*lėtas laikas, tiksintis mano kalboj, o
greitas tavojoj, nebesugriebsi
raiteliai báltai už Dnepro jojo ir nuklajojo
bekėpsio Babelio šmėkla it
varnalėša, tautovardžių sėklom apkibus*

*mėlynasis mėnulis kas
septyneri metai Andalūzijoje, sužeistas
varnas, prieš rytą išėjęs į miegantį mažą
miestelį, raudona gaisa, išprotėjusi
pilnatis, pažadui pildantis, mirgant mirazui*

*dalybos nelygios, žingsnių aidas žingsnius
aplenkia, prie savo mirties neprisėlinsi
šunes neprijaukinami, neatpažįstami tavo
skiemens, vėjo žiedai, nors vėjas tas
pats, kur lydėjo iš Azijos plynių*

*vėjas toks stiprus, kad neįmanoma žodžio
pratarti, sėdim ant žolės už namo ir tylim
išsigydyčiau, būčiau naminis, išmokčiau
metamą kaulą pastverti, mėgdžiot balsus
visomis kalbomis iš karto, bet laikas*

LM, 2005 05 13, p. 16

Eilėraštis dalijamas į dvi dalis: pirmuosiuose dviejuose posmeliuose kalbama apie *laiką*, o trečiajame ir ketvirtajame – apie *vėją*.

Eilėraštyje kuriamas laiko ir kitimų modelis, metaforiškai vaizduojantis Babilono katastrofą ir siekiantis pakartoti Sekminių stebuklą. Pirmosiose eilutėse pabrėžiamas netolygus laiko tikėjimas – laikas gali būti *lėtas* (autorius kalbos laikas) ir *greitas* (to, į kurį poetas kreipiasi: nesunku numanyti, kad jis – kitos baltų kalbės atstovas). Laiko *lėtumas*/ *greitumas* simbolizuojamas *l/(g)r* priešprieša: pastarosios pavyzdžiai su *r* beveik pakar-

¹⁰ Вяч. Вс. Иванов, op. cit., c. 35 t. t.

¹¹ A. Girdenis, *Teoriniai fonologijos pagrindai*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 1995, p. 115.

toja Platono „Kratilą“. Netiesiogiai nurodoma tautybė, kurioje laikas tiksi palengva: *lėtas laikas, tiksintis mano kalboj*. Viena trijų formų, įvardijančių Lietuvą, yra forma **lēt- < *leit-*, plg. estų *Leedumaa*¹². Trečiajame posmelyje kitimai detalizuojami: *neatpažįstami tavo/skiemenys, vėjo žiedai, nors vėjas tas/pats, kur lydėjo iš Azijos plynių*. Poetas gerai suvokia rekonstrukcijos esmę: istorinėje gramatikoje paprastai lyginami ne žodžiai, o morfemos ar net skiemenys. Veikiami laiko (eilėraštyje – vėjo) jie keičiasi, pvz., sintezę pakeičia analitika, ypač intensyvi V. Braziūno tarmėje. Paskutiniame posmelyje *laikas*, tiksliau – *vėjas*, yra toks stiprus, jog neleidžia susikalbėti – kalbos yra išsiskyrusios galutinai¹³. Vėjo stiprumas prilyginamas greitai slenkančiam laikui: posmelis prasideda žodžiu *vėjas*, o baigiasi žodžiu *laikas*. Būtent *laikas* (jei atvirkščia tvarka – *vėjas*) trukdo kalbėti įvairiomis kalbomis *iš karto*, todėl Sekminių stebuklas nebeprisikartoja.

PILGRIMYSTĖ: POETAS YRA „ATEINANTIS IŠ ANAPUS LINGVISTINĖS SIENOS“

Upių baseinai ir lingvistinės ribos. Poezija panaudoja lingvistinius dalykus taikydama poetinę logiką: kaip ir kalbotyra, ji bando pasekti kalbų atsiskyrimą, ieško leksikos ar gramatikos neutralizacijos taškų, kuriuose susitiktų nutolusios, bet vis dar atsekamos leksinės bei gramatinės reikšmės. Tokio mąstymo tikslas – neutralizuoti lingvistines ribas ir lingvistinėmis ar poetinėmis priemonėmis atkurti prokalbę. Taip rutuliojant mintį atsiranda poetinė baltiškoji dvikalbystė, daugiakalbystė ar bent jau jos idėja. Ar tai – tik poetinio mąstymo vaisius?

Vienas ryškiausių lingvistinės sienos peržengimo būdų yra bilingvizmas, gyvas kalbos padaras Mūšos-Dauguvos baseine. Nors ir keista, tačiau upės, jų santakos gana smarkiai veikia kalbų kontaktus, tik iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad kalba (ar kalbos) ir upės mažai ką teturi bendro.

Kiekvienos tautos dvasinis ir kultūrinis centras yra sostinė. Sostinės sąvoka susijusi su valstybe, bet tauta ne visada turi savo valstybę arba yra ją laikinai praradusi. Be to, erdvės susiejimas su sostinėmis ar religijos centrais yra nesenas ir – svarbiausia – nenatūralus. *Neturėdamos valstybių* tautos pradeda gyventi pagal didžiai archajišką erdvės supratimą – upes, jų santakas ir pan. Būtent taip galima paaiškinti šiuolaikiniam skaitytojui mįslingai atrodančias Antano Baranausko poemos „Kelionės Petaburkan“ 175–176 eilutes:

*Tu letuwa tu meliausia mono motinela
Tu Dauguwa tu placiawsia letuwos upela*¹⁴.

Toks lietuvių erdvės „pratempimas“ į šiaurę neabejotinai atsiradęs istoriniais amžiais, gal net poeto gyvenamuoju laikotarpiu: prie šios upės lietuviai niekad negyveno.

Skirtingai nuo A. Baranausko, upių peržengimas V. Braziūnui – įžengimas į *kitą*, nors ir giminingą, lingvistinį bei kultūrinį arealą. Poezijoje tas perėjimas vyksta sklandžiai:

¹² Estai su šiuo tautovardžiu susipažino, matyt, tuo metu, kai dvibalsis *ei* šaknyje **leit-* buvo monoftongizuotas ir tariamas *ē* (vėliau pastarasis virto į *ie*).

¹³ Vėjas (atit. laikas) pakeičia formas taip, kad jos jau nebeatpažįstamos, plg. rus. kalbos žodį, padarytą iš šaknies, reiškiančios „vėją“: *выветривать* „sudūlėti“.

¹⁴ A. Baranauskas, *Raštai, I. Poezija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, p. 218.

upės įvaizdis pabrėžia reliatyvumą ir laiką, keičiantį kalbas (plg. pasakymą *laikas teka*), ir pagaliau *laikas*, kaip ir eil. „Gretinamoji gramatika“, pakeičiamas *vėjo* įvaizdžiu:

*nuo Lėvenio tekančio tako
latvėjančio vėjo
ko teko neteko
ėjo nuvėjo*

ŠA, 2004, I, 33–36

A. Baranausko didžioji erdvė V. Braziūno poezijoje atitinka mažąją, beveik miniatiūrinę, tačiau toli gražu ne buitinę erdvę, kurioje upės perėjimas reiškia senųjų baltiškų ryšių atkūrimą. Eilėraštyje nesunku pastebėti užslėptą vidinį dviejų poetų – Knuto Skujenieko ir V. Braziūno – dialogą, kuriame latvis alumi vilioja lietuvį pereiti sieną:

ak kas par leišiem ak kas par alu!
Knuts Skujenieks

*europieti, gimęs Lietuvoj, palatvijj
knieti vis paklaust, o ką galvojam, kaip gyvi klyvi*

*ar vaikaičiai klykia, ar laukais į Rydzinią
dar Velykė kiauši, skaisčiai išdažyta, ridina*

*ar Mūšos pakriaušiuos dar miselė kruta, dar gyvena
ar neliausit šiauštis, zvirbuliai, prieš Knutą ir prieš meną*

*brisk dar mūsu pusėn, kad jau vis labiau koštuvės knieti
duok šen baltą ūsą, europieti, prie dangaus prikniedytas*

M, 2003, Nr. 5, 66

Ištisoms šiaurinėje Lietuvoje gyvenančioms kartoms Ryga buvo *savas* miestas, nepalyginamai mielesnis už tolimą ir lenkiškai bei gudiškai kalbantį Vilnių. Šiaurinių Lietuvos rajonų žmonės dešimtmečiais bruknes bei spanguoles rinko begaliniuose pietinės Latvijos miškuose. Todėl visiškai pamatuota *dovanos* tema – *Velykė*, ridenanti kiaušį¹⁵ į *Rydzinią* (*Rygužę*). Taip randamas lingvistinės sienos įveikimo tikslas – brendama per Mūšą paragauti alaus. Visas tekstas pilnas aktyvų veiksmą nusakančių veiksmazodžių: *klykia, ridina, kruta, šiauštis, brisk, duok*. Atsiranda galimybė įvardyti netgi indoeuropiečių kalbų šaką – *baltus* (*duok šen baltą ūsą, europieti*).

Rīga – upė ir miestas. Šiaurės Lietuvos žmonėms traukos centru XIX a. (nebeturint

¹⁵ Velykų kiaušinio dovanojimas (tik kaip priešiško ženklo) žinomas iš Lietuvos istorijos, plg. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo grasinimą Maskvos kunigaikščiui Demetriui: *A ja dast' boh w neho budu na velik deń, a pocauiiu ieho krasnym jajcom czerez szczyt*, žr. Хроника Быховца, *Полное собрание русских летописей*, Москва: Наука, 1975, т. 32, с. 140.

valstybės) ir XX a. II pusėje (nepriklausomybę praradus) buvo tapusi Ryga, miestas, kuris savotiškai buvo lietuviškas, o, kita vertus, panašus į tautą Babiloną. Toje daugiakalbėje terpėje atrastas būdas „prisijaukinti“ miestą per kalbą – etimologizuojant pavadinimą:

*į aklikele, ką jau tos giesmės beprikelia
prietaria prūsas ir keltas, variagas vikingas rikis
rinkis iš seno dievyno, kam alų, kam midų, kam Ringės vyno
statinę, merga dar galinga, stati stuomenėta lininė*

<http://vladas.braziunas.net>

Rygos Babilonas įsivaizduojamas gana savotiškai: sujungiant prūsus ir keltus¹⁶, kaip mirusių pasaulio atstovus, su variagais, kurių varde neetimologiškai įrašytas latvių sositinės pavadinimas: *vari(a)gas*. Tolimesnis tekstas paruošia etimologiją: *vikingas rikis rinkis* išskirtos žodžio dalys primena pagrindinį žodį **Ringė*, iš kurio ir kildinamas vietovardis (pradžioje, kaip ir visada klasikiniiais atvejais, – hidronimas, paskui – toponimas) *Ryga*:

*plytės rinkę¹⁷ viela varydavau
ne į Ringę, miela, – į Rygą*

NR, 2005, p. 16

Eilėraštyje gana tiksliai perpasakojama vietovardžio etimologija. Miestui vardą, Zigmundo Zinkevičiaus nuomone, davė sumišai su lybiais gyvenę baltai žemgaliai ar sėliai: „Tie baltai greičiausiai ir bus davę vardą Rygai (upei, nuo kurios pavadintas miestas), plg. lietuvių hidronimus *Ringa, Ringė, <...> Ringis, Ringys, Ringelė* ir kt. (per pusšimtį upių ir ežerų), siejamus su apeliatyvais *ringa, ringė, <...> ringis* „vingis, vingiuota linija“, *ringiuoti* „vingiuoti, raičyti“ ir kt.“¹⁸

Poeto tautybės įvardijimas – anapus sienos? Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad tautų pavadinimai yra be galo „savi“, tačiau iš tikrųjų taip nėra. Pvz., *gudu* „baltarusių“ pirminė reikšmė, matyt, buvusi „tie slavai, kuriuos valdo gotai“¹⁹. Suprantama, tokią „charakteristiką“ įmanoma duoti tikrai iš išorės. Neretas lietuvių poetas (J. Tysliava, V. Mačernis ir kt.) laikė save (bent jau dvasiškai) ateiviais iš kitų tautų – prūsų ar vengrų. Vadinasi, savęs

¹⁶ Šių tautovardžių atspindžiai aktualizuojami tekste, plg. sąskambius *aklikele, beprikelia, prietaria*, kur *trys* žodžiai savotiškai supina *trijų* tautų pavadinimus: pirmasis žodis asocijuojamas *tik* su keltais, paskutinis – *tik* su prūsais (reikėtų pastebėti, kad tokia žodžio šaknis prūsams žinoma, plg. 1561 m. katekizmo *tārin* „balsą“), vidurinis – su abiem.

¹⁷ Turima galvoje viryklės (tarm. *plytė*) rinkė.

¹⁸ Z. Zinkevičius, *Lietuvių kalbos istorija, I, Lietuvių kalbos kilmė*, Vilnius: Mokslas, 1984, p. 355. Plg. A. Sabaliauskas, *Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1994, p. 288–290.

¹⁹ Suprantama, tai tik viena iš kelių aiškinimo galimybių, plg. S. Karaliūnas, Etonimo *gudai* kilmė (iš baltų-germanų ir baltų-slavų praeities kontaktų), *Darbai ir dienos*, 1999, t. 10(19), p. 7–54.

siejimas su „kilusiu iš už kalbinės sienos“ yra prestižinis. Sigito Gedos nuomone, tai „vis piligrimystės tema, piligrimų likimai“²⁰. Toks požiūris nesvetimas ir V. Braziūnui.

Vienos ir tos pačios tautės (šiuo atveju – lietuvių) tautovardis klajodamas gali įgauti įvairių formų bei reikšmių. Lietuvių įvardijimas latvių kalboje, be dabar įprasto ir neutralaus *lietuvietis*, -e, dar turi formas *leitis*, *leišis*. Ta pati baltiška šaknis **leit-* atsispindi ir latvių žodyje *lietuvēns*: šis žodis nėra tautovardis, tačiau į jį galima žiūrėti kaip į *leišio* pejoratyvumo atspindį.

Leišis. Bandydamas grįžti į poetinę tėvynę per šiauriausius baltus V. Braziūnas įvardija save *leišiu*, t. y. poeto tautybės pavadinimas atkeliauja „iš už lingvistinės sienos“, iš Latvijos. Vienais atvejais šiuo žodžiu pabrėžiamas tautų artimumas: *kur leišių mētos / kur latvių meitos* („Palatvė“; *L*, 44), tačiau kitais atvejais *leišis* prilyginamas svetimam *tiurkui*: *aukščiausiajam baltų beržyne / girdėti leišiai ir tiurkai / vis latviškai čiulbant ir ulbant* („Karvelių paštas“; *U*, 37). *Leišiais* čia vadinami lietuviai²¹, plg. istorizmą *leišu ciltis* „lietuvių gentys“; prieveiksmį *leitiski* „lietuviškai“). Poetas pabrėžia, kad sendamas žmogus grįžta į invariantinę būseną, įvardijamą senuoju tautovardžiu *leišis*:

*karvelėli kai senas nubalsi
gal kaip kadaise senelė
visas jau spalvas pametus
leišių pašta nešiosi*

U, 37

Galima apytikriai įsivaizduoti šių eilučių erdvę ir joje esančius veikėjus. Lyrinis subjektas stovi lietuvių pusėje, tačiau įvardijamas latviška maniera (*leišis*). Tas, kuris įvardija lyrinį veikėją, stovi „anapus sienos“, Latvijoje. Lingvistinė siena beveik neregima – ir ją įveikia tikrai *karvelėlis* (todėl ir eilėraščio pavadinimas – „Karvelių paštas“).

Į akis krenta *leišio* ir *tuteišio* sugretinimas – du tikslaus adresato neturintys tautovardžiai atsiduria greta vienas kito; prieš juos paminint poetinis tekstas imituoja neapibrėžtos semantikos liaudies dainą:

*ei išsilakstėt po užpelkių upsalas
alu vis dzert vis pa druskai
vis um-pa-pa um-pa-pa
leišis tuteišis trumpina
kelį neria į rudenio upę
paskui karvelį ulduką*

U, 38

Ir latvių, ir lietuvių kalboje žodis *leišis* (*leitis*) turi greičiau pejoratyvinę negu neutralų skambesį²². „Lietuvių kalbos žodynas“²³ nurodo reikšmę „lėtas, stambus, neapsukrus

²⁰ S. Geda, *Man gražiausias klebonas – varnėnas*, Vilnius: Vyturys, 1998, p. 79.

²¹ Latviai paprastai neprisipažįsta *lietuvius* vadiną *leišiais*, nes pastarasis etnonimo variantas Latvijoje yra įgijęs pejoratyvinį atspalvį. Tačiau pati forma *leišis* yra didžiai archajiška, jos fonetika siekia baltų prokalbės laikus.

²² Plg pasakymą *tas ir tā kā leitis* (iron.) – *jis visai kaip lietuvis*, žr.: *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*, Kaunas: Aesti, 2003, p. 276.

²³ *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mintis, 1966, t. VII, p. 296–297.

žmogus, liurbis“: *Jis toks didelis leišis, kad nė ant arklio neužlipa; Jin leišelė – kur stumia, ten ir grūva.* Kiek neutralesnė reikšmė yra „iš latvių paimtas pravardžiuojamasis lietuvių pavadinimas“: *Alaus darysu, pyragu prasikepsu – svečių iš Latvijos būs. Noru parodyti, ka ir leišiai ne iš kelmo spirti.* Taigi visais atvejais juntamas tautovardžio pejoratyvumas.

Įdomumo dėlei galima pastebėti, kad galbūt iš šio tautovardžio kilusi pavardė *Leišis, Leišys*. Tiesa, visiško aiškumo čia nėra – pavardė gali būti sietina ir su mėlynžiedžio vikio pavadinimu, ir su taip pat skambančiu žodžiu, reiškiančiu lėtą, neapsukrų, stambų žmogų²⁴.

Lietuvėnas. Nei latvių kalboje, nei toliau cituojamame eilėraštyje žodis *lietuvėnas* (latviškai *lietuvēns*, tai latvių kalbos bendrinis žodis, susijęs su negatyvumu, požemio sfera, mirtimi) nėra tautovardis:

*ranka, numirėlį palietus, rugio nebesės
žuvis išdvės, kai jį plukdys per ežerą
neatsakys, neklausk, ką sėtuvėj nešies
ar šalyje mirties – vilties dar atželia*

*lipnus lopelis, pelės plūsta iš paskos
urveliais vis, urveliais mirčiai kelią
užkirsti, giltinei nudirti šerno kailį*

*šermukšnio mietagalį per krūtinę kala
miegok, numirėli, negrįžki, nieks neguos
neduos nei viralo, nei pykčio pabaigos*

*gyvi atsižegnos prie vakarienės stalo
pakarto vaiko siela, vienišas slogutis
(kaip latviai sako – lietuvėnas) sąla
galugerkly, gomury atgimstant rugiui*

U, 58

Šis žodis latvių kalboje reiškia slogutį, plg. *lietuvēns moka* „slogutis kankina“, *gul kā lietuvēns uz krūtīm* „guli kaip akmuo ant širdies“, *lietuvēna krusts* – slogučio kryžius (etnogr.) – buriamasis, užkeikiamasis ženklas (penkiakampė ar aštuonkampė žvaigždė, nubrėžta neatitraukiant rankos)²⁵. Pats eilėraštis komponuojamas taip, kad jis būtų maksimaliai chtoniškas, susijęs su požemių pasauliu.

Leišio ir lietuvėno priešprieša. V. Braziūno tekstuose *leišio* ir *lietuvėno* priešprieša akivaizdi. Pirmasis susijęs su teigiamu vertinimu, dangumi, šviesa. Eilėraštyje „Karvelių paštas“ (U, 37), kuriame minimi *leišiai*, poeto žvilgsnis iš pradžių užkliūna už „Peterio gaidžio varinio“²⁶ ir jo kitas taškas – „aukščiausiam baltų beržyne“. *Lietuvėno* beveik visi

²⁴ Lietuvių pavardžių žodynas, Vilnius: Mokslas, 1989, t. 2, p.48.

²⁵ *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*, p. 383.

²⁶ Tačiau Pēterio Bruverio vertime ši *licentia poetica*, atsiradusi galbūt dėl *variagų* (: *varinio*) ir *Rygos* sąsajos, pataisyta: *zelta gaiša*, žr.: <http://vladas.braziunas.net> (eil. „Baložu pasts“).

veiksmazodžiai neigiami: *nepalies, išdvės, neatsakys, neklausk, užkirsti, nudirti, negrižk, neguos, neduos, atsižegnos*, o vaizdas balansuoja tarp „nulinio lygio“ (*kai jį plukdys per ežerą*) ir požemių karalystės (*urveliais mirčiai kelią užkirsti, šermukšnio mietagalį per krūtinę kala*). Netgi tuo atveju, kai tekstas iš pirmo žvilgsnio turėtų būti pozityvus (*gyvi atsižegnos prie vakarienės stalo*), yra kitaip: *atsižegnoti* greičiausiai turi reikšmę *atsisakyti*.

Nereikia stebėtis, kad nors įvardijimas *leišis* latvių kalboje turi šokią tokį pejoratyvumą, V. Braziūno eilėraščiuose neigiamas šio žodžio atspalvis neįjuntamas. Taip atsitinka dėl eilėraščių lingvistiškumo: juose tarsi pakliūname į kalbininkų ar literatų draugiją, kurioje žodžių *leišis, tuteišis* ir pan. reikšmės yra grynai lingvistinės ir todėl negalinčios turėti neigiamo atspalvio.

LYGINAMOSIOS GRAMATIKOS LINK

Baltiškiosios bendrakalbystės paieškos: projektas. Kažkada buvusi viena kalba (ji gali būti vadinama rytų baltų prokalbe) susiskaidė. Tačiau gramatikoje, leksikoje, akcentologijoje liko daugybė bendrybių, tad nutolusių ar nutolstančių tautų atstovai gali vienas kitą nesunkiai suprasti. Tą supratimą palengvina, pvz., filologiniai dalykai – giminingos kalbės gramatikos išmanymas. Taip prasideda baltiškiosios bendrakalbystės paieškos. Didžiausias dėmesys V. Braziūno poezijoje skiriamas lietuvių-latvių sienai. Poeto tikslas – įveikti nematomą kalbas ir tautas skiriančią ribą pasitelkus kalbą kaip instrumentą.

Kaip sudaužomos lingvistinės sienos? *Poetini sienos griovimą* matome eilėraštyje „Baltų kalbos“ (U, 27), kuriame poetas, pradėdamas nuo bendrojo teiginio *baltų linksniai baltalinksniai / ant kalbos asfalto linksta*, taip nusako lietuvių ir latvių kalbinės vienybės rekonstrukciją:

*sprogtą priebalsiai ir švokščia
prieblandoj ir mėnesienoj
kad galėčia juos išvogčia
susprogdinčia latvių sieną*

*sėlių sieliais taranuočia
tvirtagalis galininkas
kirsčia lielpę lig žiočių
bet didžiosios linkin sminga
ir laužtinės, ir trumpinės
byra priedainės, pušynės
per kalbos asfaltą, žvyrą
juodos baltų valtys irias*

U, 27

Šis eilėraštis įgytų ypatingą prasmę ir skambesį, jeigu į jį pažiūrėtume kaip į veiksmų programą, kurios tikslas – sujungti baltų kalbas, o per jas – ir baltų tautas.

Baltiškiosios bendrakalbystės paieškos: projekto įgyvendinimas. *Fonetika.* Priebalsiai, kuriais susprogdinama siena, klasifikuojami neįprastais terminais: šalia sprogstamųjų

minimi švokščiamieji (turėtų būti – pučiamieji), tačiau toks poetinis priebalsių klasifikacijos terminas visai įmanomas.

Akcentologija. Kartais V. Braziūnas panaudoja grynai filologiskus dalykus, žinomus siauram specialistų ratui. Pvz., šiame eilėraštyje kalbų jungtį sutvirtina priegaidžių paminėjimas: *tvirta–galis gali–ninkas*. Viena vertus, tai V. Braziūno pamėgto begalinio teksto, aranžuojančio tas pačias morfemas, išraiška, kada pirmojo žodžio antrasis sandas sutampa su antrojo žodžio pradžia ar šaknimi. Antra vertus, istorinės akcentologijos požiūriu vienskaitos galininkas visada cirkumfleksinis (tvirtagalys). Kitos dvi minimos priegaidės (*ir laužtinės, ir trumpinės*) taip pat „dvigubos“ paskirties: laužtinė (termino „laužtinė“ semantika gerai dera prie „agresyvių“ veiksmažodžių) aptinkama ne tik latvių kalboje (*lauzta*), bet ir žemaičių tarmėse, o „trumpinė“ (iš tikrųjų tokios priegaidės nėra, bet kažkada lietuvių kalbos gramatikoje taip vadintas kairinio kirčio ženklas) užšifruota latvių kalbos priegaidė, kuri mokslo literatūroje vadinama *krītoša* (atitiktų lietuvių kalbos tvirtaprade). Sienos nepavyksta įveikti: pasakymas *kirsčia Lielupē lig žiočiu/bet didžiosios linkin sminga* rodo, kad siena atlaiko (todėl ir *linkin sminga*), o pralaimėjimas sušvelninamas lingvistiniu būdu – *Lielupē* verčiant lietuvių kalbos žodžiu *didžiōsios*. *Didžiōji²⁷ upē* – lietuvių kalbos vandenvardžio *Lielupē*, lietuviškai vadinamos *Mūša*, atitikmuo.

Morfologija. Akivaizdu, kad lyrinio subjekto vieta – Lietuvos Aukštaitija: tai liudija agresyvių veiksmažodžių (*išvogčia, išsprogdinčia, taranuočia*) morfologinės formos, būdingos šioms tarmėms.

Leksikoje lingvistinės sienos griauamos panaudojant dvikalbių žodynų sandarą, kada greta atsiduria dviejų skirtingų kalbų žodžiai. Šiuose posmuose esama net dviejų vertimo iš lietuvių į latvių kalbą (arba atvirkščiai?) atvejų. Kruopščiausiai užmaskuotas vertimas – *priedainės* ir *pušynės* ryšys, giminiškų kalbų žodžius atskiriant kableliu: lietuvių „*priedaine*“ yra lietuvių „*pušynė*“ (plg. lietuvių kalbos žodį *priede* „pušis“) pusiau lingvistinis, pusiau poetinis vertimas.²⁸ Taip susiklosto *lietuviškumo* ir *latviškumo* neutralizacija, stiprinanti sienos sprogdinimą kaip dviejų kalbų ir tautų prarastės jungties atstatymą, pasitelkiant kadaise išnykusią baltų kalbą – *sēlius*: pasinaudojama tiek sąskambiu *sēliai – sēliai*, tiek ir lingvistine realybe, nes *sēliai* išnyko iš dalies sulatvėdami, iš dalies sulietuvėdami.

BALTIŠKOJO PASAULIO REKONSTRUKCIJA

Erdvės pajauta. Erdvės pajautimas pastebimas toli gražu ne vien poezijoje – kai kurių baltų genčių vardai liudija padėtį erdvėje, pvz., *galindai* (prūsiškieji ir Maskvos apylinkių, abiem atvejais suprantami kaip *galiniai*, gyvenantys baltų žemių pakraštyje), galbūt kuršiai („tie, kurie gyvena kairėje²⁹“, vadinasi, juos pavadinantis stovi veidu į šiaurę) ir pan. Nykstant tautoms ar gentims, su jomis susiję erdvės pakitimai lėtesni negu kalbos virsmas: taip atsiranda įsitikinimas, kad tautos niekadoms neišnyksta, kad jų buvimą tebe-

²⁷ Įdomi lygiagretė: upės, kurias lietuviai vadina *Mūša* bei *Nerimi*, mūsų kaimynams yra tiesiog *Didžiosios upės*: latviams tai – *Lielupē*, o gudams *Neris* yra *Велья*.

²⁸ Ši sąsaja kartojasi dar viename eilėraštyje: „*kur priedainė buvo, pušynė / skrenda gyvatė rudoji, raudona, juoda, geležinė*“ („Degančios pušys“; *ABD*, 34). Žinoma, poetas skaitytoją provokuoja ir į kitokį skaidymą, pvz., *prie-dain-ės*.

²⁹ P. U. Dini, *Baltų kalbos. Lyginamoji istorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 211–212.

rodo reliktinis orientavimasis erdvėje. V. Braziūno eilėraštyje baltų erdvė pradedama nuo „įvaikinto miesto prie jūros“, t. y. Rygos, ir baigiama jotvingiais (sekant Antanu Baranausku³⁰ ir Sigitu Geda³¹): (su)jot *vingiais*. Į gudų pasieniečius galima žiūrėti kaip į praeities jotvingius, kadaise gyvenusius anapus Nemuno, ar netgi jotvingius dabartyje:

*debesie
neišlyto debesio gálva
iš šiaurės dangaus lygumų
įvaikinta miesto prie jūros
tarp jo ir kalbos pakibusi
o
sujot vingiais
į viena, sustot į gūdų pasieniais
dainuojantį ratą, nugaromis
susiliečiant
su jotvingiais
su gudų pasieniečiais
sienojais
tegu juos ruduo*

K, 30

Taip atsiranda uždaras rytų baltų erdvės ratas: į vakarų baltus, jotvingius, stovima *nugara*, nors ir *susiliečiant*, praradimas atsispindi rato *gūdume*, o gudų pasieniečiai pavirsta *sienojais* – tvirta ir neperžengiama siena.

Lingvistinis erdvės sujungimas: rekonstrukcija. Poezijos tekstai atsiranda jungiant kalbines asociacijas su lingvistine ar poetine rekonstrukcija. Gerai žinomų gyvųjų rytų baltų kalbų žodžiai išmoningai susipina su vakarų baltų formomis, tačiau tas gretinimas ne visada pagrįstas kalbotyros dėsniais. Ir atvirkščiai: ten, kur skaitytojas jokių prasminių ryšių neįžiūrėtų, atsiskleidžia indoeuropeistikos rekonstrukcijų pasaulis. Pastarąjį atvejį galėtų iliustruoti antroji eilutė:

*kraujaraudonis ruduo
raudantis rudenio kraujas
assanis-asins-vanduo
prūsiškai, latviškai niaujas³²*

U, 33

³⁰ *Jotwingaj Letuwaj ejo giriu skrodžiu / Abiem krasztajs upes unt Nemuno prodžiu, / Ir ti azusedi, tolou kelu grinde / Unt wiso pris-mone, wikri, stipri buwo, / Wingejs jodinejo ir niekur né kluwo, / E ku tik užjojo, pokojom suminde*, žr.: A. Baranauskas, *Raštai, I, Poezija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, p. 262.

³¹ (...) *senovės / jotvingių / valstybėj (...) žmogus / Jojantis / vingiais – / vagom*, žr.: S. Geda, *Žalio gintaro vėriniai*, Vilnius: Vaga, 1988, p. 43.

³² *Niautis* reiškia „bartis, muštis, imtis, pjautis“, žr. *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mintis, 1970, t. VIII, p. 767–768.

Viena vertus, *raudantis rudenio kraujas* yra subtili metafora. Antra vertus, ši metafora atsiremia į stulbinančiai gilius indoeuropiečių praeities klodus, tuos laikus, kada indoeuropiečių kalbomis kalbantys žmonės dar nebuvo iškeliavę iš savo protėvynės. *Raudojimo* išraiška įvardijama žodžiu *ašaros*. Kai kuriuose indoeuropiečių dialektuose „ašara“ pavadinantis žodis yra padarytas iš *kraujo* pavadinimo. Iš indoeuropiečių formos **esH₁/n-(th)-* // **esH₁/n-(kh)-* yra kilę ne tik hetitų *ešhar*, sen. lotynų *aser*, latvių *asins* (visi jie reiškia „kraują“), bet ir žodžiai, reiškiantys „ašarą“: hetitų *ešahru-*, sen. indų *ásram*, latvių *asara*, lietuvių *ašara*³³.

Tolesniame tekste, pasinaudojant *rudos* / *raudonos* spalvos asociacija, jungiami žodžiai *assanis-asins*, nors prūsų *assanis* reiškia ne „kraujas“, o „ruduo“.

Kartais gretimas formas sieja tolimi asociatyviniai ryšiai, kuriuos galima pastebėti nebent variant etimologijos žodynus: *degė vasara, ir švito pilkos žaros* („Žemė“; *U*, 88). Lietuvių kalbos žodį *vasara* atitinka prūsų žodis *dagis* (E13), reiškiantis karštąjį (deginantį) metų laiką.

Baltiškoji gramatinė forma?³⁴ Braziūno eilėraščiuose aptinkama unikali, rodos, dar jokio „kalbos dailidės“ nepanaudota baltų vienybės idėja: lietuviškų žodžių galūnės pateikiamos pagal latvišką linksniavimą (galūne *-ie* latvių kalboje žymimas įvardžiutinių būdvardžių vyr. g. dgs. vard.)³⁵: *iš kur tie pavargusie žmonės* (*ABD*, 55), *mano sutirštėjusie sapnai / kaukia į mėnulį* (*ABD*, 92), *išplasnėjusie broliai, sesuo..* (*ABD*, 120), *lapai tavo liepų, knygų / subyrėjusie manin* (*U*, 97), *žydi ir tyli / nenuvylusie sapno klausos* (*U*, 98), *aprietusie žuvį, prarijusią žiedą* (*L*, 68), *laukiniais kapais ir kvapais apauginusie* (*L*, 82).

IŠVADOS

Mokslinis mąstymas gali ir turi būti papildytas meniniu mąstymu: taip galima įsivaizduoti ne tik mokslinės, bet ir poetinės (gal ir apskritai meninės) baltistikos atsiradimą. Poetinė reiškinų traktuotė nėra mokslinio mąstymo priedas – į savo apžvalgos ratą žodžio menas įtraukia ir tas baltistikos sritis, kurių mokslas dėl vienokių ar kitokių priežasčių, pvz., dėl nepakankamo duomenų kiekio, dar nepajėgus tyrinėti. Antra vertus, poetinių aiškinimų neatitikimas mokslinių aiškinimų neliudija savivalės: į juos derėtų žvelgti kaip į naujus interpretacijų būdus.

Poezija, kaip ir kalbotyros mokslas, kuria lingvistinių kitimų modelius, apibrėžia kitimų objektus, baltų genčių migraciją. Kaip ir moksliniam tekstui (skirtingai nuo vadovėlių, skirtų nuosekliam sistemos supratimui), poetinės baltistikos suvokimui būtinos įvadinės ar net specialiosios žinios.

Poetui baltų kalbų sienos, ypač lietuvių-latvių riba, yra lengvai įveikiamos. Jungiant rytų baltus – lietuvius ir latvius – bendruoju vardikliu tampa upių baseinai, atspindintys natūralų archajinį mąstymą. Lingvistinės ribos „vibruoja“ ties upėmis. Upių dominavimą

³³ Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов, *Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры*, Москва: БГК, 1998, Изд. 2-е, ч. II(1), с. 816.

³⁴ Ši ir kitus pastebėjimus žr.: E. Navickaitė, *Lingvistinė interpretacija Vlado Braziūno poezijoje*, magistro darbas, Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2003.

³⁵ Tačiau tai nėra vien latvių kalbos ypatybė: tokią pat galūnę turi ir kupiškėnų tarmė, kur įvardžiutinėse formose žodžio galo pusilgis *-ē* atitinka bk. *-ie*.

stiprina ir jų žemupiuose esantys miestai, pvz., Ryga. Jos svarbumas motyvuojamas tiek mažybinėmis formomis, tiek ir lietuviškoms etimologijomis, atkartojančiomis mokslines hipotezes. Tokioje erdvėje poetas save įsivaizduoja esantį už kalbinės lietuvių sienos – *Latvijos pusėje*.

Nuo rytų baltų tekstų sklandžiai pereinama prie atskirų žodžių bendrabaltiškų variantų. Skirtingai nuo kalbotyros, poetinis formų suluginimas pagrįstas ne dėsningais atitikmenimis (tai kalbotyros bruožas) ar formų panašumu (formų panašumas nėra kalbų giminystės įrodymas, nors poezijoje lauktume būtent šio reiškinių), bet labai plačiomis asociacijų grandinėmis.

Gauta 2006
Parengta 2006

Trumpiniai:

ABD – V. Braziūnas, *Ant balto dugno*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999.

K – V. Braziūnas, *Karilionas tūkstančiui ir vienai aušrai*, Vilnius: Kronta, 2003.

KB – *Kultūros barai*.

L – V. Braziūnas, *Lėmeilėmeilėmeilė*, Vilnius: Vaga, 2002.

LM – *Literatūra ir menas*.

M – *Metai*.

NR – *Naujoji Romuva*.

SGD – V. Braziūnas, *Suopiai grėžia dangų*, Vilnius: Vaga, 1988.

ŠA – *Šiaurės Atėnai*.

U – V. Braziūnas, *Užkalinėti*, Vilnius: Vaga, 1998.

Skirmantas Valentas

POETISCHE BALTISTIK. ÖFFNUNGEN DER POESIE VON V. BRAZIŪNAS

Zusammenfassung

Baltistik ist die Wissenschaft von den Sprachen, der Kultur, Geschichte und Mythologie der baltischen Völker. Poesie dringt in diesen Prozess ein, indem sie ihre Möglichkeiten und ihre Mittel einsetzt.

Da wissenschaftliches Denken durch künstlerisches Denken ergänzt werden kann, ist das Entstehen nicht nur der wissenschaftlichen, sondern auch der poetischen (oder überhaupt künstlerischen) Baltistik vorstellbar. Poetisches Nachdenken über die Erscheinungen darf keinesfalls als Zusatz der wissenschaftlichen Forschung verstanden werden. In den Bereich des poetischen Denkens fällt die Erforschung derjenigen Probleme der Baltistik (und soweit der Wissenschaft), zur Lösung deren die Wissenschaft aus irgendeinem Grund (z. B.: wegen der fehlenden Befunde) nicht fähig ist.

Die Nichtübereinstimmungen zwischen poetischen und wissenschaftlichen Erläuterungen sind nicht als Willkür zu verstehen. Sie sollen eher als neue Interpretationswege betrachtet werden.

Poesie – wie es auch die Sprachwissenschaft tut – schafft die neuen Modelle der linguistischen Veränderungen, stellt die Veränderungsobjekte (Silben) fest, beschreibt und interpretiert die Migration der baltischen Stämme.

Wie für einen wissenschaftlichen Text (im Unterschied zu Lehrbüchern, die das konsequente Verstehen des Systems implizieren) sind für das Begreifen der poetischen Baltistik die

Einführungs- und Fachkenntnisse in Baltistik unentbehrlich.

Dem Poeten fällt die Überwindung der baltischen Sprachgrenze, besonders litauischer und lettischer, leicht. Bei der Vereinigung von Ostbalten, von Litauern und Letten, werden die Flussbecken als Widerspiegelung alten archaischen Denkens zum gemeinsamen Nenner. An den Flüssen ist das Vibrieren der linguistischen Grenzen besonders spürbar.

Die Dominanz der Flüsse wird durch die an ihren Unterläufen vorhandenen Städte (z. B. die Stadt Riga) verkräftigt. Die Bedeutung der Stadt Riga wird sowohl durch die Diminutivformen, als auch durch die litauische Etymologien, die die wissenschaftlichen Hypothesen bestätigen, motiviert. In solchem Raum stellt der Dichter sich selbst hinter der Sprachgrenze auf der Seite Lettlands vor.

In der Dichtung von Vladas Braziūnas wird ganz glatt von ostpreussischen Belegen auf gemeinbaltische Varianten einzelner Wörter übergegangen. Anders als in der Sprachwissenschaft stützt sich der poetische Formenvergleich nicht nur auf gesetzmäßige Entsprechungen, sondern auch auf weite Assoziationenketten.